

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АНГЛІЙСЬКИХ ПРОЗОВИХ ТВОРАХ ХХІ СТОЛІТТЯ

VERBALIZATION OF THE EMOTIONAL PROCESSES IN THE ENGLISH PROSE TEXTS OF THE XXI CENTURY

Цинтар Н.В.,

*аспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства
факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

У статті проаналізовані основні емоційні процеси, а саме афекти, власне емоції та почуття та відповідні зміни в організмі, які їх супроводжують. Виділено процеси емоційної реакції. Наведено три величини, які характеризують емоційні процеси: валентність, активація та сила. Закцентовано увагу на лінгвістичному вираженні різних емоційних станів. На прикладах англійських прозових творів ХХІ століття охарактеризовано вербалізацію фізіологічних проявів емоцій.

Ключові слова: емоційні процеси, емоційна реакція, функції емоцій, валентність, активація, вербалізація.

В статье проанализированы основные эмоциональные процессы: аффекты, эмоции и соответствующие изменения в организме, которые им сопутствуют. Выделены процессы эмоциональной реакции. Приводятся три величины, которые характеризуют эмоциональные процессы: валентность, активация и сила. Акцентировано внимание на лингвистическом выражении разных эмоциональных состояний. На примерах прозаических произведений ХХІ века охарактеризована вербализация физиологических проявлений эмоций.

Ключевые слова: эмоциональные процессы, эмоциональная реакция, функции эмоций, валентность, активация, вербализация.

The article is devoted to the analysis of the main emotional processes, namely, affects, emotions and the corresponding changes in the human body. The processes of the emotional reaction have been outlined. Three qualities that characterize the emotional processes, the valence, the activation and the strength, are suggested. The main attention has been paid to the linguistic expression of different emotional states. The verbalization of the physiological manifestation of the emotions on the basis of the prose texts of the XXI century has been characterized.

Key words: emotional processes, emotional reaction, functions of emotions, valence, activation, verbalization.

Постановка проблеми. На сьогодні спостерігаємо зацікавленість лінгвістів проблемами емотивності в тексті. Лінгвістика ставить у центрі дослідження особистість людини. Комунікативний акт взаємодії мовців передбачає передачу не лише інформації, ідей, дій, а також і почуттів, емоцій. Головна особливість мовленевої взаємодії – те, що спілкування несе в собі суб'єктивний характер, оскільки кожний мовець сприймає і передає інформацію, почуття, емоції залежно від своєї комунікативної мети. Мова не може функціонувати поза емоціями. Будь-яке висловлювання мовця супроводжується емоцією, «будь-яка мовленева дія стимулюється емоцією та відбувається на відповідному емоційному тлі» [2, с. 31]. Отже, емоція є основним складником комунікативного процесу, оскільки впливає на формування діалогічного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість лінгвістів [8, с. 34] довгий час сперечалися про те, чи повинна лінгвістика займатися емоційними компонентами. Науковці не могли дійти згоди у вирішенні даного питання.

Частина з них вважала, що домінантною в мові є когнітивна функція, тому виключали вивчення емоційного компоненту з дослідження мови [8, с. 76]. Друга група вчених [6, с. 32] вважали вираження емоцій центральною функцією мови. Цікавою є думка М. Бреля [8, с. 12] із даного приводу про те, що мова була створена не для опису, розповіді та неупереджених роздумів, а для того, щоб виражати бажання, робити припис, а все це не може бути здійснено без емоційного супроводження.

Постановка завдання. Мета статті – на прикладах англійських прозових творів ХХІ століття дослідити мовні засоби, які передають емоційний стан персонажів, описуючи фізіологічні зміни, що супроводжують ту чи іншу емоцію. Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати погляди науковців на тему функціонування емоційних процесів під час різних емоційних станів; 2) охарактеризувати приклади вербалізації емоційних станів у англійських прозових творах ХХІ століття; 3) визначити перспективи подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. До емоційних процесів належить широкий клас процесів внутрішньої регуляції діяльності. Дану функцію вони виконують, відображаючи той зміст, який мають об'єкти і ситуації, що впливають на суб'єкта, вказуючи на їх значення в житті. Найпростіші емоційні процеси виражаються в органічних, рухових та секреторних змінах і належать до числа вроджених реакцій. Проте в ході розвитку емоція втрачає свою пряму інстинктивну основу, набуває складно обумовлений характер, диференціюється та утворює різноманітні види вищих емоційних процесів. Соціальні, інтелектуальні та естетичні, які в суб'єкта складають основний зміст його емоційного життя. До емоційних процесів у широкому розумінні відносять афекти, власне емоції та почуття.

Емоція – це те, що ми переживаємо як почуття, яке викликає певну емоційну реакцію. Виділяють такі процеси емоційної реакції:

- 1) виявлення події;
- 2) зміна базового збудження (підготовка до реакції);
- 3) оцінка значимості події (інтерпретація);
- 4) емоційна реакція, яка відповідає інтерпретації;
- 5) суб'єктивне переживання емоції;
- 6) зміна в мотивації;
- 7) вмотивована поведінка;
- 8) вторинна оцінка значимості реакції [9, с. 35].

Щоб краще зрозуміти природу емоційних процесів, необхідно проаналізувати події, що викликають емоційні реакції, визначити події і перцептивні процеси, які детермінують обробку цих подій.

У залежності від сприйняття подій існують розбіжності на базовому рівні збудження. В основному є різниця в стимулі: сюди можуть бути включені вивчені і генетично заковдані інтерпретації (наприклад, почуття небезпеки). Існують докази можливості попереднього програмування певних реакцій, наприклад, на висоту, на комах, на маленьких тварин, що швидко рухаються (павуків, миш, пацюків). Найбільший вплив на наші емоційні реакції має *інтерпретація значимості* і природи подій. Подія сприймається як загрозна або як сприятлива, це залежить від когнітивних процесів інтерпретації. Дані процеси вивчаються і закріплюються всупереч минулому досвіду і переконання. *Емоційна реакція*, включаючи психологічну реакцію, суб'єктивне усвідомлення й умисну поведінку, залежить від оцінки ситуації. Суб'єктивне переживання емоційного стану впливає на *мотивацію*. Емоційний стан формує *поведінку*, яка відповідає певній ситуації [5, с. 17].

На кожній стадії емоційної реакції існує зворотній зв'язок, який приводить організм до балансу та гомеостазу. Водночас кожна стадія емоційної реакції – це предмет суб'єктивної інтерпретації, і так розпочинається вторинний емоційний процес, ідентичний вищеописаному.

Емоційні реакції можуть викликати як зовнішні, так і внутрішні процеси. Внутрішні процеси включають у себе наші думки, спогади чи зміну чутливості організму. Ми реагуємо на події, оскільки володіємо внутрішньою чутливістю (наприклад, сприйняття висоти), або тому, що маємо певний досвід (у результаті отриманої раніше травми).

Зміна на стадії збудження готує свідомість до реакції. Ступінь змін знаходиться під впливом первинного стану особистості на момент події. Амплітуда зміни ступеня збудженості в людини, яка перебуває в стані стресу, набагато вища, ніж у людини в стані спокою.

Збудженість, викликана певною подією, – це найважливіший компонент емоційної реакції. Природа інтерпретації ситуації в людини веде до складних емоційних реакцій, враховуючи при цьому особисті переконання і стосовно світу, і стосовно самих себе.

Емоції є результатом діяльності мозку, яка мотивує та мобілізує енергію, що відчувається суб'єктом як тенденція до виконання дії [5, с. 321]. Їх виникнення викликане змінами, які відбуваються в зовнішньому світі. Ці зміни приводять до підвищення або зниження життєдіяльності, пробудження одних потреб і згасання інших, до змін у процесах, що відбуваються в організмі. Фізіологічні процеси, характерні для емоцій, мають своїм підґрунтям як складні безумовні, так і умовні рефлексивні, а тому переживання почуттів людиною є завжди результатом спільної діяльності кори і підкіркових центрів. Чим більшу значущість для людини набувають зміни, які відбуваються навколо неї, тим більш глибокими є переживання почуттів. Перебудова систем тимчасових нервових зв'язків, які внаслідок цього виникають, викликають процеси збудження, які поширюючись по корі великих півкуль, захоплюють підкіркові центри. У відділах мозку, які лежать нижче кори великих півкуль, знаходяться різні центри фізіологічної діяльності організму: дихання, серцево-судинної системи, травлення тощо. Тому збудження підкіркових центрів викликає успішну діяльність деяких внутрішніх органів. У зв'язку із цим переживання почуттів супроводжується змінами ритму дихання, серцевої діяльності, змінами кровопостачання окремих

частин тіла, порушенням функціонування секреторних залоз (сльози від горя, пересихання в роті від хвилювання).

Встановлено, що емоції – не стільки функція кори великих півкуль і системи підкіркових центрів, що нею регулюється, а властивість певних утворень нервової системи. У першу чергу – ретикулярної формації, функції якої не є специфічними, а лише активізують діяльність інших мозкових механізмів. Ретикулярна формація відіграє велику роль у формуванні того, що І.П. Павлов називав «світлою плямою свідомості». Ця «світла пляма свідомості» висвітлює саме те явище в навколишньому світі, яке в даний момент являє собою найбільше значення для організму. Вплив емоційного характеру багато в чому визначає формування цієї «світлої плями свідомості». У момент емоційної напруженості людина нерідко знаходить рішення, походження яких вона не завжди здатна зрозуміти. Емоції нібито мобілізують увесь життєвий досвід [2, с. 54].

Вибір людини не тільки усвідомлений, але й той, який склався поза цією «світлою плямою свідомості». Емоції пов'язані з функціонуванням деяких центрів, розміщених у таламусі та гіпоталамусі, в лімбічній системі (її називають «емоційним мозком»). Характерним є те, що центри задоволення і центри страждання розміщені близько один від одного (нібито парами). Збудження одного з них викликає позитивну або негативну емоційну реакцію, якщо ж збудження поширюється на суміжні центри, виникає подвійна (амбівалентна) реакція. Центри задоволення і страждання є не тільки в гіпоталамусі, а й в інших відділах мозку. Але існує специфіка в розміщенні цих центрів: центри страждання, які знаходяться в різних відділах мозку, пов'язані один з одним в одну систему, тому негативні за своєю основною властивістю емоції переживаються як загальний неблагополучний стан організму. Центри насолодження, розкидані по різних відділах мозку, більш незалежні один від одного, внаслідок чого позитивні за якістю емоції сильніше відрізняються одна від одної і переживаються більш локально. Збудження центрів страждання і задоволення виступає підкріпленням, внаслідок якого виробляються умовні рефлекси, насамперед їх системи (тимчасові нервові зв'язки). Стійка система тимчасових нервових зв'язків, яка відповідає певній комбінації зовнішніх сигналів, була названа І.П. Павловим «динамічним стереотипом». Він вважав, що після вироблення в процесі життя певного динамічного стереотипу «порушення» його складає підґрунтя для переживання негативних почуттів, а

підготовлена його зміна підґрунтя виникнення позитивних почуттів. Цікаві дані були отримані під час вивчення функціональної асиметрії мозку. Зокрема, виявилось, що у формуванні емоцій зі знаком мінус, наприклад смутку, переважає діяльність правої півкулі. Коли причина спаду настрою не усвідомлюється людиною і вона може відчувати безпідставний спад настрою, депресію, в цьому «винна», як правило, права півкуля. Ліва ж півкуля є ініціатором позитивних емоцій. Як відомо, ліва півкуля вважається «грамотною», або «логічною», а права – «образною».

Ліва півкуля, відповідаючи за виникнення позитивних емоцій, виконує суттєву роль в організації тривожної активності, яка спонукає людину до пошукової діяльності. Об'єднана діяльність півкуль лежить в основі емоційної сфери людини, забарвлюючи наш настрій залежно від обставин в одних випадках у мажорні (радісні фарби), в інших – у мінорні (тривожні, похмурі), в третіх – у світло-сумні мотиви. Збої в дружній роботі півкуль призводять до порушення емоційної рівноваги, і тоді починають переважати або негативні (страх, смуток), або позитивні (безпричинне, немотивоване пожвавлення – ейфорія) емоції.

Виділяють три величини, які характеризують емоційні процеси. *Валентність* вказує на цінність (негативна чи позитивна) емоцій. *Активізація* описує ступінь схильності індивіда до дій. *Сила* вказує індивіду, чи він спроможний справитися з відповідними подіями [5, с. 27].

Більшість дослідників вважають, що емоція може існувати без почуття, оскільки емоційний епізод може існувати без свідомих емоційних почуттів. На думку Я. Панкsepпа [5, с. 28], робота цих двох систем не повинна перетинатися з обізнаністю, але якщо так стається, то ми говоримо, те, що ми відчуваємо, а не те, що ми вважаємо. Гіпотетично ці дві системи викликають оцінку, яка відчувається, а не розрахована, та схильність до дій, яка теж виникає на рівні почуттів, а не на рівні демонстративного рішення.

Сучасний ізраїльський філософ А. Бен Зев виділяє ще одну ознаку емоційного епізоду – часткове сприйняття [7, с. 112]. Воно включає вибіркове сприйняття ситуації, яке вказує на те, що є доміантним для особи в даний момент. Часткове сприйняття вказує на взаємодію між емоційними категоріями та ціннісними оцінками ситуації.

Група професорів зі Швейцарського Центру Афективних Наук К. Шерер, Д. Сандер та Д. Грандйен [5, с. 347] описали послідовність стимулів-оцінок під час виникнення емоції та логічно згрупували дані наступним чином:

– відповідність – включає перевірку на новизну, приємність та відповідність меті та потребам суб'єкта;

– підтекст – включає перевірку на ймовірність бажаного результату, розбіжність очікування, шлях до мети та нагальність;

– сила впливу – включає перевірку на контрольованість ситуації та силу суб'єкта вплинути на подій чи пристосуватися до їх наслідків;

– нормативна значимість – включає перевірку на відповідність результату власним цінностям та цінностям суспільства.

С. Осгуд та його однодумці [10, с. 53] вважають, що емоційне забарвлення концептів можна описати, спираючись на три критерії: оцінку, інтенсивність та активність.

Емоції впливають не лише на результат діяльності суб'єкта, але й на сам процес. Часто результат інтенції залежить від того, як суб'єкт сприймає ситуацію і думає під впливом емоції. Найяскравішим прикладом цього є вплив на увагу, так званий «збройний приціл» – концентрація на центральній деталі ситуації («зброя»), виключаючи інші деталі («обличчя озброєної людини»), які є не менш важливими. Даний ефект залежить від перцептивних процесів, які викликають емоційні реакції [10, с. 129]. Позитивні умови сприяють екстенсивним і добре впорядкованим спогадам, водночас позитивний вплив сприяє і їхньому відтворенню пізніше, гнучким та креативним думкам, можуть пришвидшити процес прийняття рішення і наваження на ризик [5, с. 185]. Негативний настрій недооцінює або переоцінює уявлення людини про зусилля, які вимагає дане завдання [8, с. 7]. Сильні емоції впливають на зв'язність вербальної комунікації [6, с. 27].

Мовне вираження зовнішніх проявів емотивного стану персонажів в англійській художній літературі ХХІ століття, а саме на матеріалі романів Олександра Мак Кол Сміта «В компанії веселих леді», Ентоні Хоровица «Точка відліку», Роуз Харіс «Любов матері», Шарлоти Мендельсон «Коли нам було важко», досліджене недостатньо. Зокрема, виникла потреба проведення поглибле-

ного аналізу лінгвістичних засобів вираження невербальних проявів емотивного стану.

Як було зазначено вище, сильні емоції супроводжуються певними фізіологічними змінами. У романі «В компанії веселих леді» автор Олександр Мак Кол Сміт, щоб передати ступінь інтенсивності емотивного стану «захоплення» містера Полопетсі, прямо вказує на те, що пульс не тільки пришвидшився, але й став відчутним фізично: *His excitement was making itself felt physically: a pulse that was becoming more rapid and a prickling in his skin at the back of his neck* [13, с. 234]. Клаудія, головна героїня роману «Коли нам було важко» Шарлоти Мендельсон, через хвилювання майже чула звук свого серцебиття: *Her heart flutters against her breastbones, almost audibly, as she waits for him to come home* [14, с. 241].

Часто саме обличчя в першу чергу демонструє емоційний стан мовця, підтвердженням є приклад із роману Ентоні Хоровица «Точка відліку»: *He had never seen her look less human. Her entire face was contorted with anger, her lips, rolled outwards, her eyes ablaze* [12, с. 260]. Емоція «злість» змінила вираз обличчя місіс Штеленбош настільки, що автор навіть говорить про її «нелюдський вигляд». Насуплені брови є також частою ознакою емотивного стану «злість»: *'She frowned haughtily'* [13, с. 91]. Роуз Харіс у романі «Любов матері» описує периферійний прояв злості, вказуючи на те, що героїня Джулія тремтіла від злості: *'...Julia couldn't stop shivering, she felt so angry'* [11, с. 125].

Висновки і пропозиції. Отже, сьогодні більша частина лінгвістів визнає наявність у слові емоційного та раціонального компонентів і погоджуються з тим, що стилістика тексту залежить від суб'єктивного досвіду автора. Невербальні складники емотивності в англійських прозових творах ХХІ століття дають змогу адекватніше передати емоційний стан та почуття персонажів. Міміка обличчя та рухи тіла є найбільш експресивними у вираженні тих чи інших емоцій. У подальшому дослідженні варто звернути увагу на гендерний аспект застосування невербальних засобів вираження емотивності в англійських прозових творах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астен Т.Б. Формирование межтекстуального эмоционального фона средствами английского языка (на материале произведений С. Моэма): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04; Волгогр. гос. ун-т. Волгоград. 2000. 23 с.
2. Бабенко Л.Г. Лексические средства обозначения эмоции в русском языке. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та. 1989. 184 с.
3. Вансяцкая Е.А. Роль невербальных и вербальных компонентов 39 коммуникации в текстах, отражающих эмоциональные реакции человека и их соотношение (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04; Иванов. гос. ун-т. Иваново. 1999. 22 с.

4. Гордейчук И.П. Эмоция в поэтическом слове (на материале «Дуинских элегий» Р. М. Рильке) // Язык и эмоции: сб. научн. тр. / Под ред. В.И. Шаховского и др. Волгоград: Перемена. 1995. С. 178–184.
5. Изард К. Эмоции человека: (пер с англ.) / Под ред. Л.Я. Гозмана, М.С. Егоровой; вступит. сл. А. Е. Ольшанниковой. М.: Изд-во МГУ, 1980. 439 с.
6. Красавский Н.А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах: автореф. дис. ... д-ра филол. наук:10.02.20; Волгогр. гос. пед. ун-т. Волгоград, 2001. 40 с.
7. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1987. 191 с.
8. Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции: сб. научн. тр. / Под ред. В.И. Шаховского и др. Волгоград: Перемена. 1995. С. 3–15.
9. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания. Учебное пособие по спецкурсу. Волгоград: Изд-во ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1983. 96 с.
10. Plutchik R. The Emotions: Facts, Theories, and a New Model. New York, Random House. 1962. 228 p.
11. Harris R. A Mother's Love. London: Arrow Books. 2007. 425 p.
12. Horowitz A. Point Blanc. London: Walker Books. 2005. 281 p.
13. McCall Smith A. In the Company of Cheerful Ladies. London: Abacus, 2007. 264 p.
14. Mendelson C. When we were bad. London: Picador. 2008. 322 p.

УДК 821.111.0:811.111'38

ТРИЄДНІСТЬ НАПРЯМУ РОЗГОРТАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПРОСТОРУ НОВІТНІХ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

THE TRINITY ORIENTED EXPANSION OF THE LEXICAL-SEMANTIC SPACE IN CONTEMPORARY BRITISH LITERARY TEXTS ON MILITARY THEMES

Шайнер І.І.,

*асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичного простору британських художніх прозових текстів на військову тематику (ТВТ) початку ХХІ століття, увагу зосереджено на особливостях триєдності напрямку його розбудови, що включає лексико-семантичні, лексико-тематичні та лексико-асоціативні вісі репрезентації військової тематики (ВТ). Здійснено кількісний аналіз домінантних лексико-семантичних (ЛСГ), лексико-тематичних (ЛТГ) та лексико-асоціативних (ЛАГ) груп, на прикладах із творів продемонстровано основні напрями їх функціонування в художніх текстах (ХТ) із макро-, мезо- та мікрвокрапленнями військової тематики.

Ключові слова: лексико-семантичний простір, лексико-семантична група (ЛСГ), лексико-тематична група (ЛТГ), лексико-асоціативна група (ЛАГ).

Статья посвящена исследованию лексико-семантического пространства британских художественных прозаических текстов на военную тематику (ТВТ) начала ХХІ века, внимание ацентрировано на особенностях триединства направления его развития, включающего лексико-семантические, лексико-тематические и лексико-ассоциативные оси репрезентации военной тематики (ВТ). Осуществлен количественный анализ доминантных лексико-семантических (ЛСГ), лексико-тематических (ЛТГ) и лексико-ассоциативных (ЛАГ) групп, на примерах из произведений продемонстрированы основные направления их функционирования в художественных текстах (ХТ) с макро-, мезо- и микровкраплениями военной тематики.

Ключевые слова: лексико-семантическое пространство, лексико-семантическая группа (ЛСГ), лексико-тематическая группа (ЛТГ), лексико-ассоциативная группа (ЛАГ).

The article contains an integrated linguistic analysis of the lexical-semantic space of British literary prose texts on military themes (TMT) of the beginning of the XXI century, with the focus on the peculiarities of the trinity of its expansion, which includes lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative directions of the military themes (MT) explication. The research results in a qualitative analysis of the dominant lexical-semantic (LSG), lexical-thematic (LTG) and lexical-associative (LAG) groups, the examples from the texts demonstrate their functioning in the literary texts with macro-, meso- and microinclusions of military themes.

Key words: lexical-semantic space, lexical-semantic group (LSG), lexical-thematic group (LTG), lexical-associative group (LAG).